Tor Langbach

FORSVAREREN

GYLDENDAL
JURIDISK

TOR LANGBACH

FORSVAREREN

GYLDENDAL
JURIDISK

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2015
2. utgave, 1. opplag 2015

ISBN-978-82-05-47672-1

Omslag: Gyldendal Juridisk
Sats: HAVE A BOOK
Brødtekst: Minion 10,5/15 pkt

Alle henvendelser om boken kan rettes til
Gyldendal Juridisk
Postboks 6730 St. Olavs plass
0130 Oslo

www.gyldendal.no/juridisk
juridisk@gyldendal.no

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning og kan straffes med bøter eller fengsel.

Forord

Dette er ikke en lærebok i juss, men en enkel innføring i forsvareryrkets praktiske del. Det er ikke en bok for de garvede og viderekomne, men i første rekke en innføringsbok for den ferske og nysgjerrige. Og det er kanskje også en bok hvor aktorer og bistandsadvokater kan finne nyttig stoff.

Hensikten har vært å gi en praktisk oversikt over hva forsvarere gjør, må tenke på og være forberedt på. Det er de praktiske håndgrepene som er temaet, og i liten grad selve rettsreglene. Det betyr på ingen måte at jussen ikke er viktig. Siden denne boka kom i første utgave i 1996, har det skjedd svært mye i straffeprosessen. EMK har gjort sitt inntog for fullt, og Høyesterett har kommet med grunnleggende og viktige avgjørelser som bare i begrenset grad er reflektert i straffeprosessloven, som på sin side har gjennomgått mange endringer, og som nå skal revideres. Men innenfor rammen av denne boka er det bare rom for å berøre enkelte hovedregler.

Det kunne ha vært skrevet mer i en bok som denne om avhørsteknikker og prosedyre. Årsaken til at det ikke er skrevet mer enn det er, er på ingen måte at jeg mener dypere kunnskap om disse emnene er unødvendig. Tvert imot: Det som presteres av avhør og prosedyre i norske rettssaler, er sjelden for den store kunst å regne, dels er det godt håndverk, dels er det svakt håndverk. Det er all grunn til å arbeide aktivt med å forbedring på dette området. Jeg tror imidlertid at den som vil etablere seg i forsvareryrket, har en lang rekke ting å lære seg før man begynner å finslipe sine avhørs- og prosedyreteknikker. Men også denne boka gir noen tanker med på veien om dette; leder denne boka til litt større bevissthet omkring utspørring, skal jeg være fornøyd.

Likeledes kunne det vært skrevet mer om etikk. Men det står likevel mer i denne utgaven enn i den første. Utviklingen i disse årene har satt mer fokus på etikken enn tidligere. Det er likevel begrenset hvilken glede man som praktiker har av de kloke tanker som finnes i teorien. En forsvarer vil jevnlig måtte bevege seg i det andre – i beste fall – vil mene er etikkens gråsoner. I praksis kommer man fra dette ved å holde fast på det som er forsvarerens grunnleggende oppgave: å forsvare klienten, samtidig som man skal oppføre seg som folk. Verre er det egentlig ikke. Men det kan være lurt å reflektere over en del etiske spørsmål i forkant; slike refleksjoner kan bidra til å bli bevisst hva slags forsvarer (og menneske) man vil framstå som.

Det er ikke gitt at alle er enige i de råd og synspunkter som denne boka inneholder. Det er derfor viktig å understreke at man kan nærme seg mange av disse problemstillingene på ulike måter, uten at den ene behøver å være riktigere enn den andre. Litt av poenget med boka er å gi den uerfarne forsvarer et grunnlag for å tenke gjennom hva han eller hun selv gjør, og til å skaffe seg egne meninger om hva som fungerer best for den enkelte.

Boka er i all hovedsak skrevet på grunnlag av egne erfaringer som forsvarer gjennom 14 år, herunder som fast forsvarer for byrett og lagmannsrett. Men etter dette har jeg også gjort meg observasjoner og tanker som dommer. Og som menneske, ikke minst på bakgrunn av medias dekning av rettssaker.

Det er gledelig å se at det med årene har kommet mer litteratur forsvarere kan ha glede av. Ikke minst gjelder dette Nils Erik Lie: *Parts- og vitneavhør* og Eivind Kolflaaths bok *Bevisbedømmelse i praksis*. Også Audun Kristoffer Kjus' doktoravhandling *Sakens fakta. Fortellingsstategier i straffesaker* er inspirerende lesning. Svein Magnussens *Vitnepsykologi* kan gi mye inspirasjon med tanke på vitneavhør.

Lade, januar 2015

Tor Langbach

Innholdsoversikt

KAPITTEL 1 INNLEDNING 25
KAPITTEL 2 PRINSIPIELLE SPØRSMÅL 30
KAPITTEL 3 KRAV OG FORVENTNINGER TIL EN FORSVARER 44
KAPITTEL 4 FORSVARERENS RELASJONER 65
KAPITTEL 5 FORSVARERS RETTSSTILLING 79
KAPITTEL 6 SAKENS OPPSTART – OPPDRAGET OG OPPNEVNING 114
KAPITTEL 7 VARETEKTSFENGSLING 135
KAPITTEL 8 ETTERFORSKNINGSFASEN 168
KAPITTEL 9 FORBEREDELSER TIL HOVEDFORHANDLING 191
KAPITTEL 10 PLANLEGGING AV HOVEDFORHANDLINGEN 215
KAPITTEL 11 HOVEDFORHANDLINGEN
– NOEN GENERELLE SPØRSMÅL 236
KAPITTEL 12 HOVEDFORHANDLINGEN
– DEN PRAKTISKE GJENNOMFØRINGEN 245
KAPITTEL 13 HOVEDFORHANDLINGEN: VITNEAVHØR 266
KAPITTEL 14 HOVEDFORHANDLINGEN: PROSEDYRE 300
KAPITTEL 15 ANKE 327
KAPITTEL 16 SALÆR 338
KAPITTEL 17 KLAGE PÅ ANDRE AKTØRER 344

ADVOKATFORSKRIFTEN KAPITTEL 12.
REGLER FOR GOD ADVOKATSKIKK 347
RETNINGSLINJER FOR FORSVARERE 356
ETISKE PRINSIPPER FOR DOMMERATFERD 361
DOMSREGISTER 366
LOVREGISTER 368
STIKKORD 373

Innhold

KAPITTEL 1 INNLEDNING 25

KAPITTEL 2 PRINSIPIELLE SPØRSMÅL 30
2.1 Hvorfor være forsvarer? 30
2.2 Forskjellen på å være forsvarer og prosessfullmektig 32
2.3 Menneskelige og umenneskelige krav til forsvareren 33
2.4 Forsvarerens personlige normer og verdier 35
2.5 Noen utviklingstrekk 38
2.5.1 Innledning 38
2.5.2 Noen endringer i forsvareres arbeidsforhold og rolle 39
2.5.2.1 Sakene har blitt mer omfattende 39
2.5.2.2 Flere spesielle saker 40
2.5.2.3 Internasjonalisering av kriminaliteten 40
2.5.2.4 Annen type etterforskning 40
2.5.2.5 Styrking av fornærmedes stilling 41
2.5.2.6 Forholdet til media 41
2.5.3 Sterkere fokusering på siktedes stilling 42
2.5.4 Rettskildespørsmål 43

KAPITTEL 3 KRAV OG FORVENTNINGER TIL EN FORSVARER 44
3.1 Noen grunnleggende råd 44
3.2 Etiske krav til forsvareren 46
3.2.1 Innledning 46
3.2.2 Retten til å frasi seg vervet 46
3.2.2.1 Regelen 46
3.2.2.2 Feilaktige eller ufullstendige opplysninger 47
3.2.2.3 Klienten vil ikke følge advokatens råd 47
3.2.2.4 Særlige omstendigheter – tilståelse overfor forsvareren .. 48
3.2.3 Bistand til uriktig forklaring 50

3.2.4 Oppdrag man ikke skal ta ... 52
3.2.4.1 Inhabilitetsregler i lovgivningen ... 52
3.2.4.2 Oppdrag for flere siktede i samme sak ... 53
3.2.4.3 Tidligere klient er innblandet i saken ... 53
3.2.4.4 Kompaniskap, kontorfellesskap o.l. ... 54
3.2.5 Oppdrag man ikke bør ta ... 54
3.2.5.1 Saken berører et småsamfunn ... 54
3.2.5.2 Sivil sak går over i straffesaks form ... 55
3.2.6 Klientnapping ... 55
3.2.7 Handlingen er i strid med forsvarerens egen etikk ... 56
3.2.8 Er forsvarer bundet av klientens syn på skyldspørsmålet? ... 57
3.3 Faglige krav til forsvareren ... 60
3.3.1 Faglige krav ... 60
3.3.2 Faglig utvikling ... 61
3.3.3 Faglig oppdatering ... 62
3.3.3.1 Lovgivning ... 62
3.3.3.2 Erfaringsarkiv ... 62
3.3.3.3 Publikasjoner mv. ... 63
3.3.4 Å lære av den enkelte sak ... 63
3.3.5 Retorikk ... 64

KAPITTEL 4 FORSVARERENS RELASJONER ... 65
4.1 Relasjonen til klienten ... 65
4.1.1 Relasjonens basis ... 65
4.1.2 Klientens forventninger ... 66
4.1.3 Intimisering med klienten ... 67
4.2 Forholdet til fornærmede ... 69
4.3 Forholdet til politiet ... 72
4.4 Forholdet til domstolene ... 74
4.5 Forholdet til media ... 75

KAPITTEL 5 FORSVARERS RETTSSTILLING ... 79
5.1 Innledning ... 79
5.2 Oppnevning som offentlig forsvarer ... 79
5.2.1 Oversikt ... 79
5.2.2 En eller flere forsvarere? ... 81
5.2.3 Fratreden ... 82
5.3 Advokatfullmektiger ... 83
5.3.1 Innledning ... 83
5.3.2 Opptreden på vegne av prinsipalen ... 83
5.3.2.1 Utgangspunktet: kan opptre ... 83
5.3.2.2 Unntakene i straffesaker ... 84
5.3.2.3 Forholdet prinsipal – fullmektig ellers ... 85

5.3.3 Egen oppnevning av fullmektigen ... 85
5.4 Prosessfullmakten ... 86
5.4.1 Generelt ... 86
5.4.2 Begjæringer under etterforskningen ... 87
5.4.3 Begjæringer mv. i rettsmøter ... 87
5.4.4 Anke over dommer ... 87
5.4.5 Anke over kjennelser og beslutninger ... 88
5.5 Har forsvarer edisjonsplikt? ... 88
5.6 Retten til kontakt med klienten ... 90
5.7 Møteretten ved politiavhør ... 92
5.8 Retten til tilgang til saksdokumentene ... 94
5.8.1 Om saksdokumentene ... 94
5.8.1.1 Hvilke dokumenter møter man? ... 94
5.8.1.2 Påtegningsarkene – dok. 1 ... 94
5.8.1.3 Personaliadokumentene – dok. 0 ... 95
5.8.1.4 Utskriften av straffe- og bøteregistret ... 95
5.8.1.5 Etterforskningsdokumentene mv. ... 95
5.8.2 Retten til dokumentinnsyn – oversikt ... 96
5.8.3 Dokumentinnsyn i etterforskningsfasen ... 97
5.8.3.1 Hovedregelen ... 97
5.8.3.2 Unntak ... 98
5.8.3.3 Taushetsplikt som vilkår ... 99
5.8.3.4 Siktede og saksdokumentene ... 100
5.8.3.5 Behandling av begjæringen ... 100
5.8.4 Rettsmøter under etterforskningen – utvidet innsynsrett ... 101
5.8.5 Hovedforhandlingen ... 102
5.8.5.1 Forsvarers rett til saksdokumentene ... 102
5.8.5.2 Tiltaltes tilgang til saksdokumentene ... 103
5.9 Retten til varsel om rettsmøter ... 103
5.10 Plikten til å bidra til forkynnelse ... 105
5.11 Retten til å begjære etterforskningsskritt ... 105
5.12 Forsvarerens ytringsrett ... 106
5.12.1 Utgangspunktet ... 106
5.12.2 Begrensninger ... 106
5.12.3 Forsvareren og forbud mot offentlig gjengivelse ... 107
5.12.3.1 Rettsmøter i enedommersaker ... 107
5.12.3.2 Uttalelser om rettslige avgjørelser ... 107
5.13 Forsvarerens taushetsplikt ... 108
5.13.1 Innledning ... 108
5.13.2 Hva taushetsplikten omfatter ... 109
5.13.3 Særlige regler om lovbestemt taushetsplikt ... 110
5.13.4 Taushetsplikt etter pålegg fra retten ... 110
5.13.5 Taushetsplikt hvor siktede er utelukket fra et rettsmøte ... 111
5.13.6 Taushetsplikt som vilkår for dokumentinnsyn ... 111

5.14 Forsvarers meldeplikt ... 111
5.14.1 Meldeplikt om hvitvasking ... 111
5.14.2 Avvergingsplikt etter straffeloven § 139 ... 112
5.14.3 Meldeplikt til barnevernet? ... 112
5.15 Beslag hos forsvarere ... 113
5.16 Privatengasjert forsvarers stilling ... 113

KAPITTEL 6 SAKENS OPPSTART – OPPDRAGET OG OPPNEVNING ... 114
6.1 Oppdraget ... 114
6.1.1 Generelt ... 114
6.1.2 Saker der forsvarer kontaktes av klienten ... 115
6.1.2.1 Avhørssakene ... 115
6.1.2.2 Oppnevning som forsvarer på etterforskningsstadiet 116
6.1.2.3 Trafikksaker ... 117
6.1.3 Saker der man oppnevnes direkte av retten ... 117
6.2 Oppnevning som offentlig forsvarer ... 119
6.2.1 Sentralt: Hvem betaler? ... 119
6.2.2 Hva er en «offentlig» forsvarer? ... 119
6.2.3 Offentlig advokat ... 120
6.2.4 Oppnevning av retten ... 120
6.2.5 Oppnevning av påtalemyndigheten ... 120
6.3 Retten til fritt forsvarervalg og berammelsen ... 121
6.4 Under etterforskningen ... 124
6.4.1 Generelt under etterforskningen ... 124
6.4.2 Utvidet rett til offentlig forsvarer: strpl. § 100, 2. ledd ... 125
6.4.3 Besøksforbud i eget hjem mv. ... 126
6.4.4 Pågripelse ... 126
6.4.5 Varetektsfengsling ... 126
6.4.6 Hovedforhandling ... 127
6.4.6.1 Hovedregel: alltid forsvarer ... 127
6.4.6.2 Unntak: tilståelse ... 127
6.4.6.3 Unntak: noen sakstyper ... 127
6.4.6.4 Unntak: Siktede gir avkall på retten til forsvarer ... 127
6.4.6.5 Særreaksjon, forvaring mv.: alltid forsvarer ... 128
6.4.6.6 Psykotisk og psykisk utviklingshemmet ... 128
6.4.7 Pådømmelse som tilståelsessak ... 128
6.4.7.1 Hovedregel ... 128
6.4.7.2 Unntak ... 129
6.4.7.3 Særtilfelle ... 129
6.4.8 Gjenåpningssak ... 129
6.5 Hvem oppnevner? ... 130
6.6 Bostedsforbeholdet ... 131
6.6.1 Oversikt ... 131

6.6.2 Søknaden ... 131
6.6.3 Skifte av behandlende domstol ... 132
6.7 Erstatning for utgifter til privat antatt forsvarer ... 134
6.7.1 Erstatning for forsvarerutgifter etter strpl. § 438 ... 134
6.7.2 Annen tilkjennelse av godtgjørelse til privat forsvarer: særlige forhold ... 134

KAPITTEL 7 VARETEKTSFENGSLING ... 135
7.1 Generelt ... 135
7.2 Forsvarerens oppgaver ved fengsling ... 135
7.3 Forhåndskontakt med politiet ... 136
7.4 Dokumentene ... 137
7.4.1 Hvilke dokumenter får man? ... 137
7.4.2 Hva skal man lete etter? ... 137
7.4.2.1 Fengslingsbegjæringen ... 137
7.4.2.2 Siktelsen ... 137
7.4.2.3 Siktedes forklaringer ... 138
7.4.2.4 Bevisene ... 138
7.4.2.5 Straffeattesten ... 138
7.5 Gjennomgang av saken med siktede ... 139
7.5.1 Samtalesituasjonen ... 139
7.5.2 Innholdet i samtalen med siktede ... 140
7.5.3 Hva må avklares på forhånd? ... 140
7.5.3.1 Generelt ... 140
7.5.3.2 Skal han erkjenne straffeskyld eller ikke? ... 140
7.5.3.3 Skal han forklare seg i retten? ... 141
7.5.3.4 Bør han godta fengsling? ... 141
7.6 Rettsmøtet ... 141
7.6.1 Hvem er dommer? ... 141
7.6.2 Åpne eller lukkede dører ... 142
7.6.3 Referatforbudet ... 142
7.6.4 Gangen i rettsmøtet ... 143
7.6.5 Pådømmelse? ... 143
7.7 Fengslingsvilkårene – regulær fengsling etter strpl. § 171, 1. ledd ... 144
7.7.1 Innledning ... 144
7.7.2 Den straffbare handlingen – strafferammen ... 144
7.7.3 Skjellig grunn til mistanke ... 144
7.7.4 De spesielle vilkår ... 145
7.7.5 Er fengsling et uforholdsmessig inngrep? ... 146
7.7.5.1 Generelt ... 146
7.7.5.2 Sakens art ... 146
7.7.5.3 Siktedes situasjon ... 146
7.7.5.4 Siktedes alder ... 146

7.8 Andre fengslingsgrunnlag 147
7.8.1 De svært alvorlige sakene – § 172 147
7.8.2 Fengsling av utilregnelige – strpl. § 171, 2. ledd 148
7.8.2.1 Hvem dette gjelder 148
7.8.2.2 Alternativ plassering i stedet for varetekt 149
7.8.2.3 Alternativ plassering i varetekt 149
7.8.3 Utlendingsfengsling 150
7.8.4 Konkursfengsling 150
7.9 Forsvarers sluttinnlegg 151
7.9.1 Innledning 151
7.9.1.1 Generelt 151
7.9.1.2 Siktede har samtykket i varetekt 152
7.9.1.3 Fengslingsspørsmålet er opplagt 152
7.9.1.4 Fengslingsspørsmålet er prosedabelt 152
7.9.2 Valg av hovedlinje for prosedyren 153
7.9.3 Tilpasning til den enkelte dommer 154
7.9.4 Nærmere om prosedyren 154
7.9.4.1 Skjellig grunn 154
7.9.4.2 Unnvikelsesfare 154
7.9.4.3 Fare for bevisforspillelse 155
7.9.4.4 Gjentakelsesfare 157
7.9.5 Restriksjoner 159
7.9.6 Fengslingstiden 159
7.10 Kjennelsen 159
7.11 Anke over fengslingskjennelsen 160
7.11.1 Siktede blir ikke fengslet 160
7.11.2 Siktede fengsles 160
7.11.2.1 Anke i rettsmøtet 160
7.11.2.2 Støtteskriv fra forsvareren 161
7.11.2.3 Senere anke 161
7.11.2.4 Ankegrunner 162
7.11.3 Lagmannsrettens behandling av ankesaken 162
7.11.4 Videre anke 162
7.11.5 Bør han senere begjæres løslatt? 163
7.11.6 Fengslingsforlengelse 163
7.11.6.1 Kontorforlengelse 163
7.11.6.2 Tempoet i etterforskningen 164
7.11.6.3 Varsel om rettsmøtet 164
7.11.6.4 Mindreårige 164
7.12 Det videre arbeid med saken 164
7.12.1 Kontakt med klienten i fengselet 164
7.12.1.1 Betydningen av å holde kontakten 164
7.12.1.2 Beskjeder fra siktede o.l. 165

7.12.1.3 Praktisk hjelp til siktede 166
7.12.1.4 Siktedes situasjon under varetekten 166
7.12.1.5 Siktedes tilgang på saksdokumentene 167
7.12.2 Siktede flyttes 167

KAPITTEL 8 ETTERFORSKNINGSFASEN 168
8.1 Formålet med etterforskningen 168
8.2 Ledelse av etterforskningen 169
8.3 Forsvarerens oppgaver 170
8.4 Forsvarers begjæring om etterforskningsskritt 171
8.4.1 Generelt 171
8.4.2 Hva er det aktuelt å gjøre? 172
8.4.2.1 Begjære vitner avhørt nå? 172
8.4.2.2 Begjære rettspsykiatrisk undersøkelse eller personundersøkelse? 172
8.4.2.3 Begjære undersøkelse av vitner, typisk fornærmede? 173
8.4.3 Egne undersøkelser 173
8.4.4 Innhenting av dokumenter – fullmakt fra siktede 175
8.4.5 Rekonstruksjon av handlingen 175
8.4.6 Konfrontasjon med vitner/fornærmede 176
8.5 Siktedes politiforklaring 177
8.5.1 Bør siktede forklare seg til politiet nå? 177
8.5.2 Alternativer til å forklare seg nå 178
8.5.3 Forsvarerens deltakelse i politiavhør 179
8.6 Dommeravhør 180
8.7 Oppnevning av sakkyndige 182
8.8 Bruk av egne sakkyndige? 182
8.9 Ukjente livsområder 183
8.10 Arbeid i forhold til klienten 184
8.11 Bør han tilstå? Tilståelsesdom 185
8.12 Samarbeid med påtalemyndigheten 185
8.12.1 Bør forsvarer samarbeide med påtalemyndigheten? 185
8.12.2 Hva kan det forhandles om? 187
8.12.2.1 Oversikt 187
8.12.2.2 Forelegg 188
8.12.2.3 Forhandlinger om innholdet i påtalevedtaket 188
8.12.2.4 Forhandlinger om reaksjonsspørsmålet – «strafftilsagn» 188
8.12.2.5 Konsekvenser av upåregnelig utvikling 189
8.12.3 Særlig om mindreårige 190

KAPITTEL 9 FORBEREDELSER TIL HOVEDFORHANDLING 191
9.1 Hva må gjøres? 191
9.2 Gjennomgang av dokumentene 192
9.2.1 Forsvarer mottar kopier 192
9.2.2 Rask gjennomgang: Hva skal man se etter? 193
9.2.3 Noen nærmere kontroller 193
9.2.3.1 Varetektfradraget 193
9.2.3.2 Straffe- og bøteregisterutskriftene 194
9.2.3.3 Erstatningsforbehold 194
9.3 Gjennomgang av tiltalen – påtalespørsmålet 195
9.3.1 Innledning 195
9.3.2 Hører saken inn under norske domstoler? 195
9.3.3 Er tiltale tatt ut av rett påtalemyndighet? 195
9.3.4 Foreligger lovens betingelser for påtale? 196
9.3.4.1 Sjekk lovens påtaleregler 196
9.3.4.2 Sjekk om lovlig påtalebegjæring foreligger 196
9.3.4.3 Er påtalebegjæringen framsatt i rett tid? 197
9.4 Gjennomgang av tiltalen – det straffbare forhold 197
9.4.1 Tiltalens konkretisering 197
9.4.2 Dekkes gjerningsbeskrivelsen av straffebestemmelsen? 197
9.4.3 Idealkonkurrens 198
9.4.4 Er eventuell fornærmet angitt? 198
9.4.5 Forbehold om andre reaksjoner enn straff? 198
9.4.6 Skjerpet gjentakelsesstraff 199
9.5 Gjennomgang av sakens faktum 199
9.5.1 Første gjennomgang 199
9.5.2 Tiltaltes forklaring 199
9.5.3 Er angivelsene i tiltalen rent faktisk korrekte? 200
9.5.4 Medvirkning 200
9.6 Foreløpige juridiske vurderinger 201
9.6.1 Innledning 201
9.6.2 Fortsatt forbrytelse? 201
9.6.3 Er noen av handlingene foreldet? 202
9.6.4 Subsumsjonsgraden 202
9.6.4.1 Hvilke alternativer foreligger? 202
9.6.4.2 Foreligger i tilfelle påtalebegjæring? 202
9.6.4.3 Forsøk på forseelse? 203
9.6.4.4 Foreldelsesfristen blir annerledes 203
9.7 Gjennomgang av påtalemyndighetens bevisoppgave 203
9.7.1 Innledning 203
9.7.2 Er det påberopt dokumentbevis i strid med loven? 203
9.7.3 Fjernavhør? 204
9.7.4 Dokumentasjonsforbehold? 204
9.7.5 Kronvitner uten forklaringsplikt? 204

9.8 Konferanse med tiltalte 205
9.8.1 Innledning 205
9.8.2 Den første samtalen 205
9.8.2.1 Personalia og personlige forhold 205
9.8.2.2 Endret livsførsel? 206
9.8.2.3 Økonomiske forhold 206
9.8.2.4 Skyldspørsmålet: Få et klart svar! 206
9.8.2.5 Tiltaltes forslag til vitneførsel 207
9.8.2.6 Tiltalte ønsker støttespillere i retten 207
9.8.2.7 Tiltaltes forhold til saksdokumentene 208
9.8.2.8 Den videre kontakt med klienten 208
9.9 Forsvarers bevisoppgave 208
9.9.1 Frist for bevisoppgave 208
9.9.2 Bevisoppgavens form og adressater 209
9.9.3 Innholdet 209
9.9.3.1 Vitner 209
9.9.3.2 Vitner med taushetsplikt 210
9.9.3.3 Dokumentbevis 210
9.9.3.4 Åstedsbefaring 211
9.9.3.5 Personundersøkelse 211
9.9.3.6 Rettspsykiatrisk/primærpsykiatrisk undersøkelse ... 211
9.9.4 Andre spørsmål 212
9.9.4.1 Uformelt møte om saken? 212
9.9.4.2 Tidsplan 212
9.9.4.3 Opplysning om hva tiltalte vil erkjenne 212
9.9.4.4 Innsigelser 212
9.9.5 Fagkyndige meddommere? 213
9.9.6 Meddommere i foreleggssak? 214

KAPITTEL 10 PLANLEGGING AV HOVEDFORHANDLINGEN 215
10.1 Målet for forsvarerens arbeid 215
10.1.1 Hvilke mål kan man ha? 215
10.1.2 Klienten har urealistiske forventninger 217
10.2 Betydningen av en gjennomtenkt strategi 218
10.2.1 Hva er strategi? 218
10.2.2 Hvordan velge strategi? 219
10.3 Hovedtilnærmingen til saken 221
10.3.1 Eksempler på hovedtilnærminger 222
10.3.1.1 Tiltalte har ikke begått den handling tiltalen beskriver .. 222
10.3.1.2 Han har begått handlingen, men noe mangler for straffbarhet 222
10.3.1.3 Straffrihetsgrunner 222

10.3.1.4 Manglende subjektiv skyld ... 222
10.3.1.5 Manglende tilregnelighet ... 223
10.3.2 Alle poster i tiltalen må analyseres ... 223
10.4 Psykologisk strategi ... 224
10.5 Den alternative historien ... 225
10.5.1 Historiefortellinger i retten ... 225
10.5.2 Hva er en alternativ historie? ... 227
10.5.3 Hvordan skape den alternative historien? ... 228
10.6 Noen eksempler på strategier ... 229
10.6.1 Innledning ... 229
10.6.2 Straffeutmålingssaken ... 229
10.6.2.1 Tiltaltes forklaring ... 230
10.6.2.2 Bevisførselen ... 230
10.6.3 Nødvergesaken ... 231
10.6.3.1 Trodde tiltalte seg angrepet? ... 231
10.6.3.2 Ble han redd? ... 231
10.6.4 Skape «forvirring» ... 232
10.6.4.1 Hva er dette? ... 232
10.6.4.2 Fokusering på uvesentligheter ... 233
10.6.4.3 Overfokusering på formalitetsbrudd under etterforskningen ... 233
10.6.4.4 Overfokusering på angivelige mangler ved etterforskningen ... 234
10.6.4.5 Innsigelser under hovedforhandlingen ... 234
10.7 Planlegging av presentasjonsformen ... 235

KAPITTEL 11 HOVEDFORHANDLINGEN – NOEN GENERELLE SPØRSMÅL ... 236
11.1 Hovedforhandlingens betydning ... 236
11.2 Forsvarerens opptreden i retten ... 237
11.2.1 Seriøs framtreden ... 237
11.2.2 Markering av distanse til klienten ... 238
11.2.3 Hvordan opptre i retten? ... 238
11.2.3.1 Vær deg selv! ... 238
11.2.3.2 Unoter ... 239
11.2.3.3 Lyder og kroppsspråk ... 239
11.2.3.4 Gjentakelse av svar ... 240
11.2.3.5 Unødvendig engasjement ... 240
11.2.4 Antrekk ... 240
11.2.5 Tiltaleformen ... 241
11.3 Bruk av rettstolk ... 241
11.3.1 Bør tolk brukes? ... 241
11.3.2 Hvordan bruke tolken ... 243

KAPITTEL 12 HOVEDFORHANDLINGEN
– DEN PRAKTISKE GJENNOMFØRINGEN 245
12.1 Rettens sammensetning 245
12.2 Gangen i en hovedforhandling 246
12.3 Åpning av hovedforhandlingen 247
12.3.1 Habilitetsspørsmål 247
12.3.2 Meddommerne 249
12.4 Spørsmål om lukkede dører 251
12.5 Utskyting av lagrettemedlemmer 253
12.5.1 Framgangsmåten 253
12.5.2 Bør utskytingsretten benyttes? 254
12.5.3 Hvem bør skytes ut? 254
12.6 Tiltalte uteblir 256
12.6.1 Situasjonen 256
12.6.2 Kan saken fremmes i tiltaltes fravær? 256
12.7 Møter vitnene? 257
12.8 Tiltalte: personalia og standpunkt til skyldspørsmålet 258
12.8.1 Generelt 258
12.8.2 Personalia 258
12.8.3 Tiltaltes standpunkt til tiltalen 259
12.9 Aktors innledning 260
12.10 Innledning fra forsvareren? 261
12.11 Avhøret av tiltalte 262
12.11.1 Bør han forklare seg for retten? 262
12.11.2 Lovens regler om avhøret 263
12.11.3 Dommerens og aktors avhør 263
12.11.4 Forsvarerens avhør 264
12.11.5 Opplesning av tiltaltes forklaring 264
12.11.5.1 Betingelsene i strpl. § 290 264
12.11.5.2 Hva kan leses opp? 265

KAPITTEL 13 HOVEDFORHANDLINGEN: VITNEAVHØR 266
13.1 Innledning 266
13.2 De rettslige rammene for avhøret 268
13.2.1 Hvem foretar avhør? 268
13.2.2 Spørsmål som ikke har noe med saken å gjøre 269
13.2.3 Spørsmål til belysning av vitnets vandel mv. 270
13.2.4 Hensynet til vitnet 271
13.2.5 Ledende spørsmål 272
13.3 Vitnets forutsetninger for å snakke «sant» 272
13.3.1 Innledning 272
13.3.2 Forutsetningene for å registrere hendelsen 273

13.3.3 Vitnets tolking av hendelsen ... 273
13.3.4 Vitnets forutsetninger for å gjenfortelle ... 274
13.4 Planlegging av vitneavhørene ... 275
13.4.1 Strategien for saken ... 275
13.4.2 Hensikten med å føre vitnet ... 275
13.4.3 Vitnenes rekkefølge ... 276
13.4.4 Strategi for utspørringen av det enkelte vitnet ... 277
13.4.4.1 Farlige og positive vitner ... 277
13.4.4.2 De «farlige» vitnene ... 279
13.4.4.3 De «positive» vitnene ... 279
13.4.5 Gangen i avhøret ... 280
13.4.6 Hvordan rent praktisk forberede spørsmålsstillingen? ... 280
13.4.6.1 Skrive ned spørsmålene på forhånd? ... 280
13.4.6.2 Skal svarene skrives ned? ... 281
13.5 Tiltaltes forhold til vitneavhørene ... 281
13.5.1 Vitnet begjæres avhørt uten at tiltalte er til stede ... 281
13.5.2 Tiltaltes oppførsel ... 282
13.5.3 Spørsmål fra tiltalte ... 282
13.5.4 Tiltaltes bemerkninger til vitnenes forklaringer ... 283
13.6 Gjennomføring av avhøret ... 283
13.6.1 Hva er et avhør? ... 283
13.6.2 Ulike typer spørsmål ... 285
13.6.3 Språkbruken ... 286
13.6.4 Still korte spørsmål og ett spørsmål av gangen ... 287
13.6.5 Nærmere om noen typer spørsmål ... 288
13.6.5.1 Åpne og lukkede spørsmål ... 288
13.6.5.2 Hovedspørsmål og avledede spørsmål ... 290
13.6.5.3 Ledende spørsmål ... 291
13.6.5.4 Bebreidende spørsmål ... 292
13.6.5.5 Argumenterende spørsmål ... 292
13.6.6 Det fatale spørsmål ... 293
13.6.7 Noen taktiske momenter ... 294
13.6.7.1 Avhør av motpartens vitner ... 294
13.6.7.2 Eksempel: vitnets evne til å registrere ... 294
13.6.7.3 Eksempel: Vitnet husker detaljer ... 296
13.6.7.4 Vitnet «husker ikke» ... 297
13.6.7.5 Vitnet unnviker ... 297
13.6.7.6 Vitnet overdriver ... 297
13.7 Opplesning av vitneforklaringer ... 298